

Filip Denda*

Danica Radifković**

Univerzitet Donja Gorica, Humanističke studije

Institucionalna propustljivost i institucionalni odgovori na građanski otpor: uporedna analiza državnih mjera i reformi nakon tragedija u Crnoj Gori, Srbiji i Sjevernoj Makedoniji

APSTRAKT

U državama sa ograničenim institucionalnim kapacitetima na Zapadnom Balkanu, poput Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije, niz različitih tragedija ukazao je na ozbiljne nedostatke u funkcionisanju institucija, razotkrivajući njihovu sistemsku slabost i ranjivost. Polazeći od koncepta institucionalne ranjivosti, ovo poglavlje se bavi istraživanjem uzročno-posljedičnih veza između

* E-mail: filip.denda@udg.edu.me; <https://orcid.org/0009-0002-4800-0483>

** E-mail: danica.radifkovic@udg.edu.me; <https://orcid.org/0009-0003-0768-1865>

institucionalnih slabosti i tragedija koje su se dogodile u analiziranim državama, sa posebnim akcentom na činjenicu da je zakašnjela ili neadekvatna reakcija institucija dodatno izazvala talase građanskog otpora i protesta. Poglavlje, služeći se komparativnom analizom slučaja, analizira institucionalne obrasce u tri različita konteksta, utvrđujući zajedničke uzroke institucionalne nemoći: političke pritiske, dominaciju neformalnih mreža moći, kao i odsustvo trajnih i suštinskih reformi koje bi institucije učinile funkcionalnijim i otpornijim na krizne situacije. Kroz poglavlje se nastoje pružiti uvidi u uzroke građanskog nezadovoljstva, nudeći pritom teorijsku interpretaciju zašto su formalne institucije, umjesto da ublaže krizu, dodatno produbile nepovjerenje građana i doprinijele njihovom organizovanom otporu. Na taj način, osim teorijskog doprinosa proučavanju institucionalne otpornosti, istraživanje obuhvata i empirijski utemeljenu analizu uloge građanskog otpora u iniciranju neophodnih institucionalnih reformi.

KLJUČNE REČI: institucionalna propustljivost, građanski otpor, politička odgovornost, vladavina prava, Zapadni Balkan

UVOD

Region Zapadnog Balkana je tokom posljednjih decenija obilježen učestalim krizama različitog karaktera – bilo ekonomskim, socijalnim, političkim ili ideološkim. Iako se očekivalo da će početak XXI vijeka, nakon turbulentnog perioda obilježenog raspadom Jugoslavije i pratećim sukobima, označiti eru stabilizacije i konsolidacije, pokazalo se da je institucionalna fragilnost ostala duboko ukorijenjena u ovim društvima. Umjesto izgradnje otpornog institucionalnog okvira, države regiona suočavaju se sa kontinuiranim izazovima upravljanja krizama, koje su postale gotovo konstanta društveno-političkog života. Učestali protesti i građanski otpori ne vode nužno ka demokratizaciji političkog habitusa, već nerijetko doprinose osjećaju društvene rezignacije prema samom procesu rješavanja kriza (Bieber 2017, 66). Umjesto da krize djeluju kao okidač za institucionalno jačanje, u državama Zapadnog Balkana one često dodatno razotkrivaju i produbljuju postojeće manjkavosti sistema.

Ovaj paradoks – da se kroz krize ne stvara kapacitet za njihov efektivan odgovor, već da se dodatno slabi povjerenje u institucije – može se objasniti procesom institucionalne propustljivosti i zarobljenosti države (*state capture*). U najširem smislu, riječ je o situaciji u kojoj političke elite manipulišu procesom kreiranja politika i zakonodavnih okvira, kako bi ih prilagodili sopstvenim interesima. Ključna odlika ovog fenomena leži u tome da se raspodjela resursa, privilegija i moći generiše u interakciji sa centrom političke vlasti, što umnogome odgovara Fukujaminom upozorenju da se institucionalni poredak urušava

onog trenutka kada lični i partikularni interesi nadjačavaju univerzalna pravila (Fukuyama 2014).

Iako se u poglavlju koriste pojmovi poput institucionalne propustljivosti, zarobljene države, korupcije i ekstraktivnih institucija, oni se ne tretiraju kao sinonimi. Koncept *institucionalne propustljivosti* koristi se kao najširi analitički okvir koji označava sposobnost političkih i neformalnih mreža moći da oslabi autonomiju institucija. *Zarobljena država* predstavlja specifičan oblik takve propustljivosti u kojem političke elite sistematski instrumentalizuju formalne institucije radi očuvanja moći, dok se *ekstraktivne institucije* odnose na obrasce kroz koje političke i ekonomske elite koriste državne kapacitete za privatizaciju javnih resursa.

Koncept zarobljene države zasniva se na pretpostavci da su postojale ili da postoje države čiji sistem funkcionisanja nije obilježen privilegijama i selektivnim pristupom resursima. Nasuprot tome, Žarko Puhovski upozorava da već sama klasična liberalna tradicija, počevši od Lokovog shvatanja države kao instrumenta očuvanja postojećeg poretka, implicira da svaka država u izvjesnom smislu već biva „zarobljena” dominantnim interesima društvenih sila (Puhovski 2017, 7).

Društveni poredak Zapadnog Balkana obilježen je izraženom ulogom neformalnih praksi i mreža moći, pri čemu formalne institucije često služe kao instrument legitimizacije odluka koje se donose izvan njihovog okvira (Bieber 2017, 67). Posljedica toga je sistemska erozija povjerenja u institucije i njihovu efikasnost.

Iako je pojam „stabilokratija” dugo korišćen za opis političkih režima na Zapadnom Balkanu, posebno kada je reč o odnosu Evropske unije prema liderima zapadnobalkanskih država, on ne odslikava u potpunosti svu složenost političke dinamike ovih društava. U cilju preciznijeg određenja prirode savremenih režima, korisnije je govoriti o tzv. režimima „sive zone koji su postali preovlađujuća forma vladavine” (Krastev 2011). U njima se nominalno poštuju procedure liberalne demokratije, ali se u praksi sistemski urušavaju mehanizmi odgovornosti, transparentnosti i nezavisnosti institucija. U takvim režimima, vladajuće političke elite ostvaruju snažan uticaj na ključne poluge vlasti i oblikovanjem javnog narativa u skladu sa sopstvenim interesima. Takvi režimi funkcionišu na osnovu logike plebiscitarne podrške, pri čemu se izborna pobjeda tumači kao bezrezervni mandat da vlast upravlja političkom zajednicom bez ograničenja i odgovornosti. Izabrani lideri smatraju da posjeduju puni legitimitet da djeluju i izvan institucionalnih ograničenja, tretirajući institucije ne kao autonomne garancije demokratskog poretka, već kao instrumente za očuvanje i širenje političke moći. Upravo u toj transformaciji demokratskih procedura u instrumente vlasti leži ključni paradoks balkanskih hibridnih režima: formalni okvir demokratskih institucija ostaje na snazi, ali njegova suština biva ispražnjena kroz praksu koja je obilježena niskim stepenom horizontalne odgovornosti, slabošću sudske vlasti i sistematskom zloupotrebom izvršnih prerogativa (Hadžić 2020, 41).

Bitno je naglasiti da se Crna Gora, Srbija i Sjeverna Makedonija, uprkos određenim zajedničkim karakteristikama institucionalne slabosti i problema vladavine prava, ne mogu posmatrati kao politički identični slučajevi. Razlikuju se u stepenu koncentracije moći, odnosu prema institucijama i načinu institucionalnog odgovora na krize i građanski otpor. Upravo te razlike komparaciji daju analitičku relevantnost.

Prema izvještaju V-Dem Instituta (2025), Crna Gora je zabilježila određeni demokratski napredak i svrstana je u kategoriju izbornih demokratija, dok se Sjeverna Makedonija nalazi pri samom dnu te kategorije. Nasuprot tome, Srbija je klasifikovana kao izborna autokratija, što dodatno potvrđuje razlike u stepenu demokratske konsolidacije među analiziranim državama.

U poglavlju se polazi od pretpostavke da analizirane države, iako dijele određene karakteristike institucionalne propustljivosti i slabosti vladavine prava, ne predstavljaju identične političke režime. Srbija se analizira kao primjer izbornog, odnosno *kompetitivnog autoritarizma*, obilježenog visokom koncentracijom političke moći, dominantnom ulogom izvršne vlasti i izraženijim represivnim odgovorom prema građanskim protestima. Crna Gora se posmatra kao *posthegemonijska i defektna demokratija* sa ograničenim institucionalnim kapacitetima nakon smjene vlasti 2020. godine, dok se Sjeverna Makedonija tretira kao labava (krhka) *izborna demokratija* nakon izborne smjene vlasti, u kojoj su institucionalni odgovori dodatno oblikovani političkom redistribucijom odgovornosti između prethodne i nove vlasti. Upravo ove razlike omogućavaju analizu načina na koji različiti tipovi režima reaguju na krize razotkrivajući tako institucionalne slabosti.

Još prije više od jednog vijeka Karl Šmit je ukazivao na krizu predstavničke demokratije, a u kontekstu Zapadnog Balkana taj koncept se može preciznije opisati kao paraliza režima – nesposobnost institucija da blagovremeno i djelotvorno odgovore na krize. Time se potvrđuje da su institucije u ovim državama lišene stabilnih procedura i autonomnih mehanizama djelovanja, čime se dodatno produbljuje deficit demokratskih kapaciteta (Hadžić 2020, 39).

Sve navedeno nas vodi do jednog od ključnih analitičkih okvira za razumijevanje institucionalne slabosti na Zapadnom Balkanu, a to je pojam zarobljene države (*state capture*). Zarobljena država nije samo metafora za korupciju i klijentelizam, već strukturno stanje u kojem se formalni demokratski i pravni okvir instrumentalizuje radi očuvanja moći, a osnovne determinante takvog stanja jesu korupcija i disfunkcionalna vlast koja nije u stanju da implementira neophodne reforme. Time se institucije nastoje pretvoriti u produžene ruke vladajućih struktura (ibid., 42).

Osnovno istraživačko pitanje rada glasi: na koji način različiti tipovi nedovoljno konsolidovanih političkih režima na Zapadnom Balkanu institucionalno i diskurzivno reaguju na tragedije koje razotkrivaju slabost sistema? Ovo poglavlje polazi od pretpostavke da institucionalni odgovori nijesu određeni samo prirodom tragedije, već i tipom političkog režima, stepenom koncentracije političke moći i odnosom između formalnih institucija i neformalnih mreža uticaja.

METODOLOŠKI OKVIR

Istraživanje se zasniva na kvalitativnoj komparativnoj analizi tri studije slučaja: Crne Gore, Srbije i Sjeverne Makedonije. Izbor ovih država opravdan je zajedničkim postjugoslovenskim nasljeđem, evropskom integracionom perspektivom i sličnim problemima u oblasti vladavine prava i političke odgovornosti. Istovremeno, države se razlikuju po stepenu demokratske konsolidacije, koncentraciji političke moći i odnosu vlasti prema građanskom otporu, što omogućava analitički relevantnu komparaciju.

Istraživanje je zasnovano na pristupu *most similar systems design*, koji omogućava poređenje država sa sličnim strukturnim karakteristikama, ali različitim političkim ishodima i obrascima institucionalnog odgovora. Komparacija je usmjerena na četiri dimenzije: institucionalne propuste, odgovor vlasti nakon tragedija, odnos prema protestima i nivo političke odgovornosti.

Analiza obuhvata izjave političkih aktera, saopštenja institucija, medijske izvještaje i reakcije građanskih inicijativa, sa posebnim fokusom na načine delegitimizacije protesta i konstrukciju narativa o odgovornosti.

POLITIKA I ODGOVORNOST

Odgovornost predstavlja jedan od temeljnih stubova savremenih liberalnih demokratija i ključni oslonac političkog zajedništva. Ona ne funkcioniše isključivo kao pretpostavka za racionalno i korisno društveno djelovanje, već, kako ističe Čupić (2010, 10–12), čini suštinsku osnovu čovjekove „druge prirode”, njegove kulturne ličnosti, te samim tim i bazu na kojoj se grade odnosi među članovima političke zajednice. U tom svjetlu, može se sa pravom tvrditi da bez razvijenog osjećanja odgovornosti pojedinac ne može biti prepoznat kao u potpunosti kulturno i društveno biće. Među brojnim oblicima odgovornosti, poput lične, profesionalne, moralne ili kolektivne, za potrebe ovog istraživanja posebno su značajne odgovornost prema zajednici i politička odgovornost. Upravo te dimenzije omogućavaju očuvanje demokratskog političkog života iznutra (ibid., 33–34).

U savremenoj političkoj teoriji značajan je doprinos Maksa Vebera u određenju političkog poziva. U svom čuvenom predavanju „Politika kao poziv” (*Politik als Beruf*) Veber navodi da uspješno i odgovorno bavljenje politikom počiva na tri ključna kvaliteta: strasti prema poslu kojim se političar bavi, osjećaju odgovornosti za posljedice vlastitih odluka i djelovanja, te osjećaju mjere odnosno sposobnosti za racionalno procjenjivanje situacija i donošenje uravnoteženih i promišljenih odluka (Weber 1946).

Dinamika prikazana u ovom poglavlju u vidu tri slučaja tragedija i društvenih reakcija usmjerenih prema sistemskim promjenama kao odgovor na tragedije nedvosmisleno nam pokazuje postojanje regulatornog zarobljavanja

(Stigler 1971), gdje institucije formalno postoje, ali faktički služe interesima onih koji bi trebalo da budu regulisani. Time se gubi osjećaj odgovornosti za posljedice djelovanja i sposobnost da se prepoznaju granice, što je Veber (1946) definisao kao ključnu pretpostavku odgovorne politike. Građanski zahtjevi za transparentnost i odgovornost nijesu samo moralni ili politički, već se mogu smatrati i kao pokušaj obnove osnovnih demokratskih pretpostavki i legitimiteta sistema.

Na primjerima Crne Gore, Srbije i Sjeverne Makedonije jasno se uočava ista linija kontinuiteta: tragedije nastaju ne zbog nedostatka normativnog okvira, već zbog njegove obesmišljenosti u praksi, što ukazuje na strukturne slabosti institucija i odsustvo političke volje za prevenciju.

CRNA GORA – INSTITUCIONALNI KONTEKST I TRAGEDIJE

Koncept zarobljene države (*state capture*) predstavlja ključni teorijski okvir za razumijevanje institucionalne propustljivosti u Crnoj Gori, posebno u kontekstu postjugoslovenske tranzicije (Hellman, Jones and Kaufmann 2000). Crna Gora se razvijala unutar političkog okvira koji je više od tri decenije bio obilježen neprekinutom dominacijom jedne partije – Demokratske partije socijalista (DPS). Ova dugotrajna politička hegemonija dovela je do zamagljivanja granica između partijskog aparata i državnih institucija, stvorivši političku kulturu u kojoj je lojalnost prema vladajućim elitama postala važniji kriterijum od profesionalnih i institucionalnih standarda (MANS 2026). Takav sistem pogodovao je razvoju klijentelističkih mreža i neformalnih kanala odlučivanja, dok su formalne institucije često funkcionisale kao dekorativni okvir bez suštinske autonomije (Kmezić and Bieber 2017).

Rezultat je selektivna vladavina prava – primjena zakona zavisi od političke lojalnosti i bliskosti centrima moći. Ovakva praksa nije samo urušila povjerenje građana, već je ozbiljno ograničila kapacitete institucija da odgovore u kriznim situacijama. Iako je smjena vlasti 2020. godine predstavljala simbolički raskid sa prethodnim režimom, izvještaj Freedom House-a (2024) potvrđuje da Crna Gora i dalje spada u hibridne režime, sa trajnim slabostima u pogledu nezavisnosti institucija, transparentnosti i političke odgovornosti.

TRAGEDIJE NA CETINJU KAO OGLEDALO INSTITUCIONALNE SLABOSTI

Dvije od najsmrtonosnijih tragedija u savremenoj istoriji Crne Gore dogodile su se avgusta 2022. i januara 2025. godine. U prvom slučaju, napadač je u porodičnom naselju Medovina usmrtio deset osoba, među kojima i dvoje djece, dok je u januaru 2025. godine u sličnim okolnostima na Cetinju život izgubilo

trinaest građana. Oba događaja izazvala su snažan društveni šok, istovremeno otvorivši pitanje bezbjednosne spremnosti države, zaštite građana i funkcionalnosti institucija. Tragedije su razotkrile spor i nekoordinisan odgovor policije, a posebno indikativno je kašnjenje od preko pet sati u neutralizaciji napadača tokom tragedije koja se odigrala 1. januara 2025. godine.

INSTITUCIONALNI ODGOVOR NA KRIZU

Kao prva formalna reakcija na tragediju na Cetinju, Vlada Crne Gore je 3. januara 2025. godine sazvala sjednicu Savjeta za nacionalnu bezbjednost, nakon koje su usvojene preporuke za izmjene Zakona o oružju i Krivičnog zakonika. Najavljene mjere obuhvatale su podizanje starosne granice za podnošenje zahtjeva za posjedovanje oružja, skraćanje roka važenja oružnih listova, strožu kontrolu legalnog oružja, hitan prijem 200 svršenih akademaca Policijske akademije, te povećanje kazni za nelegalno posjedovanje vatrenog oružja i eksplozivnih naprava (RTCG 2025). Međutim, nekoliko mjeseci nakon ove najave vrlo je ograničen opseg reformskih mjera koje su sprovedene u djelo, čime se ukazalo na raskorak između percipirane hitnosti problema i birokratske sporosti institucionalnog odgovora.

Ovaj raskorak oslikava fenomen koji se u literaturi o institucionalnoj otpornosti opisuje kao performativna odgovornost – praksa u kojoj institucije proizvode simboličke reakcije koje privremeno pacifikuju javnost, ali ne rezultiraju suštinskom promjenom struktura koje su omogućile krizu (della Porta 2013). Takav obrazac djelovanja služi održavanju statusa quo: vladajuće strukture šalju poruke reaktivnosti, dok se stvarni zahtjevi za odgovornošću i reformom odlažu ili minimiziraju.

Dodatno, odgovor predsjednika Vlade upućen studentskoj grupi „Kamo sutra” 31. januara 2025. godine pokazuje da je izvršna vlast nastojala da zahtjeve protesta uklopi u okvir već započetih institucionalnih mjera. U odgovoru su najavljene izmjene Zakona o oružju i Krivičnog zakonika, reforma policijskih struktura, mjere u oblasti mentalnog zdravlja i planirane obrazovne reforme. Ipak, uprkos administrativnom odgovoru i najavljenim reformama, pitanje političke odgovornosti ostalo je otvoreno, posebno u odnosu na zahtjeve za ostavkama ključnih bezbjednosnih funkcionera. Time se potvrđuje obrazac u kojem institucije nude formalne i proceduralne odgovore, ali izbjegavaju direktno preuzimanje političke odgovornosti (Kabinet predsjednika Vlade Crne Gore 2025).

Uprkos formalnoj spremnosti vlasti da dio zahtjeva adresira kroz administrativne i normativne mjere, pitanje političke odgovornosti ostalo je u velikoj mjeri izbjegnuto. Umjesto otvorenog dijaloga, politički akteri pribjegli su narativnim strategijama spina, fokusirajući se na diskreditaciju organizatora protesta. U javnom diskursu, inicijativa je često predstavljana kao politički instrumentalizovana, povezana sa kriminalnim mrežama ili bivšim režimskim

strukturama, te konstruisana kao prijetnja bezbjednosnom poretku (Pobjeda 2025).

Ovaj obrazac odražava širi fenomen koji se u savremenim studijama demokratije označava kao autoritarna tolerancija – situacija u kojoj institucije nominalno funkcionišu u skladu sa demokratskim pravilima, ali se u praksi sistematski izbjegavaju mehanizmi političke odgovornosti i transparentnosti. Strategije kriminalizacije građanske mobilizacije, kroz diskurzivnu stigmatizaciju i politički spin, postaju tako ključni instrument očuvanja postojećih odnosa moći, pri čemu se neposlušni građanski akteri pokušavaju marginalizovati iz javne sfere. Tome u prilog govori i činjenica da se u skupštinskoj proceduri nedavno našao nacrt izmjena i dopuna Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama. Predložene izmjene predviđaju opštu zabranu održavanja javnih okupljanja na autoputevima, brzim, magistralnim i regionalnim saobraćajnicama, kao i na graničnim prelazima, ukoliko bi takva okupljanja ugrozila bezbjednost ili protok saobraćaja (Skupština Crne Gore 2025). Iako se formalno legitimišu argumentom sigurnosti, ove odredbe suštinski predstavljaju restriktivan paket mjera kojim se ograničava ustavom garantovana sloboda okupljanja, čime se institucionalni odgovor na krizu preusmjerava sa stvarne odgovornosti i reforme na pravno-političko suzbijanje građanskog otpora.

GRAĐANSKI OTPOR I ZAHTJEVI ZA PROMJENOM

Građanski otpor nakon druge tragedije dobio je svoju najjasniju artikulaciju kroz neformalnu inicijativu „Kamo šutra“, koja je u periodu od 5. januara do kraja februara 2025. godine kontinuirano organizovala niz protesta, blokada i performativnih akcija u Podgorici, ali i drugim crnogorskim gradovima. Dinamika i masovnost ovih okupljanja pokazale su visok potencijal mobilizacije javnosti i građanskog društva. Ipak, uprkos značajnoj energiji protesta, institucionalni okvir ostao je zatvoren za promjene, što potvrđuje percepciju šire javnosti o nemoći građana da utiču na proces političke odgovornosti.

Ključni zahtjevi inicijative bili su grupisani u pet tematski značajnih oblasti. Prvi zahtjev odnosio se na ostavke ministra unutrašnjih poslova Danila Šaranovića i potpredsjednika Vlade zaduženog za bezbjednost i odbranu Alekse Bečića, kao neophodan čin političke odgovornosti i simbolički gest koji bi mogao doprinijeti obnavljanju povjerenja u institucije. Drugi zahtjev ticao se sveobuhvatne demilitarizacije društva, kroz oduzimanje ilegalnog, ali i „skrivenog“ legalnog oružja, uz obaveznu reviziju postojećih dozvola. Treći zahtjev bio je usmjeren na reformu funkcionisanja bezbjednosnih struktura i uvođenje transparentnih mehanizama evaluacije rada policije. Četvrti zahtjev odnosio se na vraćanje građanskog obrazovanja kao obaveznog predmeta u školama, dok je peti bio posvećen unapređenju mentalnog zdravlja građana, kroz formiranje specijalizovanih tijela i kriznih savjetodavnih komisija (Vijesti 2025).

Pored studentske inicijative, protestni okvir dopunile su i nevladine organizacije, među kojima se ističu Akcija za ljudska prava (HRA) i Centar za ženska prava. Njihovi predlozi uključivali su: moratorijum na izdavanje dozvola za oružje do donošenja novog zakona, zabranu kupovine oružja bez prethodno izdate dozvole, pooštavanje kriterijuma za lovačko oružje, jačanje kontrole nad radom streljačkih klubova i uvođenje visokih poreza na posjedovanje vatrenog oružja.

Masovnost i geografska rasprostranjenost protesta, ne samo u Podgorici već i u drugim gradovima, ukazivala je na postojanje šireg horizontalnog građanskog nezadovoljstva i potrebu za strukturnim promjenama u institucionalnom odgovoru na krize. Međutim, izostanak institucionalnog otvaranja prema ovim zahtjevima potvrđuje kontinuitet obrasca u kojem građanski otpor ostaje delegitimisan ili obesnažen, dok vlast održava performativni okvir reakcije bez stvarnih reformi.

GRANICE INSTITUCIONALNE ODGOVORNOSTI

U analizi institucionalnog odgovora na krize u Crnoj Gori nužno je napraviti paralelu između tragedije na Cetinju 2022. godine i nedavne tragedije iz januara 2025. godine. Nakon prvog događaja, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je u svom skoro objavljenom izvještaju jasno ukazao na sistemske nedostatke u radu policije, tužilaštva i drugih institucija – od nepostojanja kriznih planova i neadekvatnog komandnog lanca, do manjkavosti koordinacije sa zdravstvenim i socijalnim službama, kao i neefikasne kontrole izdavanja oružanih dozvola. Međutim, iako su tada preporučene reforme, do danas nije sačinjen izvještaj za 2025. godinu, niti je javnost upoznata sa nalazima o institucionalnim propustima (CdM 2025). Uprkos tome, način na koji su se događaji odvijali – od sporog i neadekvatnog reagovanja policije, preko izostanka blagovremenog informisanja javnosti, do odsustva političke odgovornosti – jasno sugeriše da sistemski nedostaci ostaju.

Ova kontinuitetna linija propusta pokazuje da institucionalne slabosti nisu incidentnog karaktera, već strukturalno ukorijenjene u načinu funkcionisanja bezbjednosnog sektora i u širem obrascu zarobljenosti institucija političkim interesima. Time tragedije u Crnoj Gori, umjesto da postanu okidač za dubinske i korjenite reforme, sve više ukazuju na obrasce ritualizovane reakcije vlasti, gdje se formalno obećavaju promjene, ali se suštinske reforme odgađaju ili razvodnjavaju (della Porta 2013). Stoga se granice institucionalne odgovornosti u Crnoj Gori mogu posmatrati kao rezultat dvostrukog procesa: s jedne strane, ograničenih kapaciteta i nepostojanja adekvatnih mehanizama prevencije i kriznog menadžmenta, a s druge strane, političkog oportunizma i defanzivnih strategija vlasti usmjerenih na očuvanje statusa quo. Ovakav spoj funkcionalne slabosti i političke instrumentalizacije institucija proizvodi ambijent

u kojem tragedije ne predstavljaju podsticaj za strukturnu reformu, već biva-ju tretirane kroz kratkotrajne, ritualizovane i simboličke odgovore. Posljedica toga jeste produbljivanje nepovjerenja građana u institucije, što dodatno slabi društvenu otpornost i povećava rizik od ponavljanja sličnih kriza u budućnosti.

Za razliku od Srbije, gdje je odgovor vlasti poprimio izraženije represivne i autoritarne karakteristike, što će biti predmet dalje analize, u Crnoj Gori se delegitimizacija građanskog otpora dominantno odvijala kroz političko etiketiranje, relativizaciju zahtjeva i pokušaj predstavljanja građanske inicijative kao produžene ruke partijskih ili kriminalnih interesa. Iako manje represivan, ovakav obrazac pokazuje određene sličnosti sa širim regionalnim tendencijama delegitimizacije protesta, koje će posebno doći do izražaja u slučaju Srbije, gdje su institucionalne slabosti kombinovane sa znatno centralizovanijom političkom moći, intenzivnijom kontrolom javnog prostora i sofisticiranim mehanizmima političke i medijske kontrole građanskog otpora.

SRBIJA

Razumijevanje institucionalnih slabosti Srbije tokom posljednjih decenija prolazilo je kroz različite interpretativne faze. Jedna od najuticajnijih teza bila je ona koja je o Srbiji govorila kao o nedovršenoj državi (*unfinished state*). Takva koncepcija ukazivala je na raskorak između normativnih zahtjeva političke integracije i realne institucionalne arhitekture, što je vodilo do stvaranja svojevrsnog dvostrukog sistema: formalnog državnog aparata sa jedne strane i paralelnih, neformalnih mreža moći sa druge.

U tom smislu, Srbija se može posmatrati kao slučaj u kojem formalne institucije postoje, ali njihova funkcija biva prisvojena (apropriirana), a sve u svrhu održanja političke moći i reprodukcije režima, a ne ostvarivanja demokratskog i društvenog razvoja¹ (Pavićević 2017, 32).

Danas se Srbija može posmatrati kao primjer procesa autokratizacije koji je od sredine prethodne decenije doveo do urušavanja demokratskih standarda i prelaska ka izbornom autoritarizmu. Aleksandar Vučić i Srpska napredna stranka postepeno su podrivali kvalitet izbornog procesa, dok se izbori sve teže

1 Korišćenje pojmova „oteta” (*hijacked*) i „prisvojena” (*appropriated*) država ima svoje analitičke prednosti u odnosu na ranije objašnjen klasični koncept zarobljene države. Ovi pojmovi nam omogućavaju i dozvoljavaju uvid u složeniju dinamiku, a naročito dominantnu političku retoriku vlasti, koja je u posljednjoj deceniji poprimila mesijanski karakter, u kojem se nosioci vlasti istovremeno predstavljaju kao nosioci društvene transformacije. U tako predstavljenom narativu partijski interes je gotovo poistovjećen sa društvenim interesom, a kontrola nad državnim resursima se legitimizuje kao preduslov za društveni preporod. Sve navedeno praćeno je stvaranjem klijentelističkih mreža koje omogućavaju sistematsko stavljanje javnih resursa i usluga pod partijsku kontrolu.

mogu posmatrati kao slobodni i fer. Upravo zato protesti nakon pada nadstrešnice u Novom Sadu ne predstavljaju izolovanu reakciju na jednu tragediju, već izraz šireg nezadovoljstva političkim sistemom u kojem su institucije izgubile autonomiju i kapacitet za odgovorno djelovanje (V-Dem Institute 2025).

Slučaj Srbije posebno se uklapa u koncept stabilokratije, jer je jačanje autoritarnog obrasca teklo paralelno sa formalnim procesom evropskih integracija. Biber i Gunej (Bieber and Günay 2026) ukazuju da je Evropska unija prema Srbiji dugo zadržavala pragmatičan odnos, dajući prednost regionalnoj stabilnosti, dijalogu sa Kosovom i kasnije ekonomskim interesima, dok su autoritarni trendovi ostajali nedovoljno politički sankcionisani.

TRAGEDIJA I GRAĐANSKA MOBILIZACIJA

Pad nadstrešnice na željezničkoj stanici u Novom Sadu, 1. novembra 2024. godine, koji je odnio više života, pokazao se kao prelomni trenutak u odnosu građana i sistema i postao simbol političke i institucionalne disfunkcionalnosti savremene Srbije. Iako je riječ o tragičnom događaju sa neposrednim uzrocima u domenu građevinske odgovornosti, njegov politički odjek daleko nadilazi tehničku dimenziju. Dok su građani koji protestuju nesreću prepoznali kao paradigmatički primjer neefikasnosti javne uprave i netransparentnosti sistema javnih nabavki, što je poslužilo kao osnova za traženje odgovornosti nadležnih, vladajuća struktura je, sa druge strane, pokušala da depolitizuje tragediju insistirajući na narativu o „pojedinačnim propustima”, čime se implicitno nastojalo ograničiti političku odgovornost i zadržati kontrolu nad javnim diskursom. Ovakav pristup potvrdio je duboku asimetriju povjerenja između građana i institucija.

Prvobitna akcija „Zastani, Srbijo” nastala je spontano, ali je ubrzo prerasla u simbol šireg zahtjeva za odgovornim upravljanjem javnim resursima i reformom državnog aparata. Već nakon nekoliko dana, mobilizacija se transformisala u organizovan pokret, prije svega kroz studentske plenuma *Studenti u blokadi*, koji su formulisali precizne zahtjeve: objavljivanje kompletne dokumentacije o rekonstrukciji stanice, procesuiranje odgovornih i prekid represivnih mjera prema demonstrantima. Ova tranzicija od spontanog okupljanja do strukturisanog i dugotrajnog pokreta nije ništa drugo nego set obrazaca kroz koje srbijansko društvo izražava političke zahtjeve, kroz tzv. *repertoar kolektivnog djelovanja*, kako to definiše Čarls Tili.

PROCEDURALNA MAGLA I DRŽAVNI ODGOVOR

Studentski protesti su proizveli dvije direktne posljedice: najprije, važno je naglasiti da su protesti ubrzo prerasli u masovni oblik mobilizacije građana

direktno usmjerenih protiv vlasti. Drugi direktan ishod ogleda se kroz jačanje autokratskog karaktera vlasti kroz odgovor na građanske oblike neposlušnosti (Burazer et al. 2025, 6).

Mobilizacija je tokom zime i proljeća 2025. godine dosegla vrhunac, naročito u martu, kada je u Beogradu održana masovna komemorativna šetnja. Tokom simboličke petnaestominutne tišine došlo je do panike izazvane neobičnim i intenzivnim zvukom, za koji se sumnjalo da potiče od tzv. „zvučnog topa”. Ministarstvo unutrašnjih poslova priznalo je da raspolaže ovim sredstvom, ali je negiralo njegovu upotrebu (Jovanović i Bogdanović 2025). Do danas ne postoji nezavisna i metodološki utemeljena ekspertiza koja bi potvrdila ili opovrgnula ove tvrdnje. Upravo ta situacija predstavlja klasičan primjer „proceduralne magle”, gdje država priznaje fragmente činjenica, ali istovremeno izbjegava i ne obezbjeđuje transparentnu i nezavisnu ekspertizu, čime održava prostor neizvjesnosti i relativizacije odgovornosti (Ivković 2025).

Institucionalni odgovor vlasti odvijao se kroz tri linije. Prva je bila simbolična – personalne ostavke ministra građevinarstva Gorana Vesića, premijera Miloša Vučevića i gradonačelnika Novog Sada. Druga je bila upravno-proceduralna kroz objavljivanje dijela dokumentacije i šire istrage sa tužilaštvom. Treća linija odnosila se na krivične postupke – hapšenje više lica, uključujući i bivšeg ministra Tomislava Momirovića.

Ipak, institucionalni odgovor ostao je obilježen sumnjama u selektivnost i ograničen domet istrage. Dio javnosti i opozicije tvrdio je da su procesi usmjereni prije svega ka nižim i srednjim nivoima odgovornosti, dok se pitanje političke odgovornosti najviših državnih funkcionera nastoji izbjeći. Time se institucionalni odgovor kreće u okviru modela kontrolisane odgovornosti, u kojem režim dopušta ograničene oblike procesuiranja kako bi očuvao širi politički poredak.

DELEGITIMIZACIJA PROTESTA I AUTORITARNI LEGALIZAM

Politički diskurs vlasti, od samog početka, imao je defanzivni ton: naglašavao je da se dio koji se urušio „nije rekonstruisao” i da je riječ o izolovanom tehničkom problemu, iako je zgrada u prethodnom periodu temeljno obnavljana (Bzganovic 2024). Kako su protesti jačali, sve izraženija postala je strategija njihove delegitimizacije. Zvaničnici su tvrdili da su žrtve zloupotrijebljene, da iza okupljanja stoje zapadni akteri, a protesti su označeni kao prijetnja državnom poretku u formi „obojene revolucije”. Ovakvo premještanje fokusa sa unutrašnjih strukturalnih slabosti na eksternog neprijatelja prepoznaje se kao tipična strategija hibridnih režima – mehanizam kojim se umanjuje legitimitet građanskog nezadovoljstva i istovremeno mobilizuje patriotska retorika. Takva retorika uklapa se u koncept u teoriji poznatog „autoritarnog legalizma”, u kojem izvršna vlast koristi jezik prava da oslabi legitimitet nezavisnih institucija, dok

sebe pozicionira kao jedini autentični izraz „narodne volje”. Posljedica ovakve prakse je erozija horizontalne odgovornosti: tužilaštvo i sudstvo, umjesto da djeluju kao korektiv vlasti, bivaju predstavljeni kao instrumenti destabilizacije države.

U slučaju Srbije nije riječ samo o slabljenju horizontalne odgovornosti, već o jednom obrascu u kojem policija, tužilaštvo, i dominantni mediji funkcioniraju kao instrumenti stabilizacije vlasti i kontrole društvenog nezadovoljstva. Na takav obrazac ukazuju i izvještaji Freedom House-a, prema kojima su ključne institucije u Srbiji, uključujući medije i sudstvo, u značajnoj mjeri politizovane i stavljene u funkciju partijskih interesa vlasti (Freedom House 2024). Samim tim, institucionalni odgovor ne služi isključivo utvrđivanju odgovornosti, već i kontroli političkih posljedica tragedije, uključujući selektivno procesuiranje odgovornih i ograničavanje istrage u pravcu tehničkih, a ne političkih propusta. Ovaj obrazac posebno dolazi do izražaja nakon tragedije u Novom Sadu, kada su protesti praćeni pritiscima na demonstrante, verbalnim napadima na civilno društvo i optužbama da su protesti politički ili spolja instrumentalizovani (Transparency International EU 2025).

Urušavanje liberalnog poretka se događa upravo u trenucima kada dolazi do postepenog i kontinuiranog udara na fundament zdravog demokratskog političkog sistema. To se ogleda kroz potrebu izvršne vlasti da u potpunosti erodira sistem kontrole na način da se neutrališu kontrolni mehanizmi u vidu nezavisnih institucija, medijskih organizacija, sudstva i nezavisnih agencija. U takvoj situaciji, prostor kontrole izvršne vlasti se širi, istovremeno povećavajući pritisak na pomenute, uz istovremenu razgradnju svake mogućnosti za preispitivanjem djelovanja vladajuće strukture (Kapidžić 2020).

MEDIJSKA KOLONIJALIZACIJA

U obrascu institucionalnog odgovora na proteste u Srbiji, posebno mjesto zauzima kolonijalizacija medijskog prostora kao sredstvo neutralizacije građanskog nezadovoljstva. Dok su studenti i šira javnost zahtijevali transparentnost, odgovornost i krivične postupke protiv odgovornih za tragediju u Novom Sadu, paralelno je vođena kampanja delegitimizacije protesta kroz medije pod direktnom ili indirektnom kontrolom vlasti. U tom diskursu, protesti su predstavljani kao politički motivisani, orkestrirani iz inostranstva ili kao pokušaj destabilizacije države.

Zahvaljujući tome što je medijski sektor postao zavisn od javnog finansiranja, takva narativna strategija vlasti bila je moguća. Na taj način, medijska kolonijalizacija postaje produžena ruka institucionalne propustljivosti, gdje se mediji, umjesto da funkcioniraju kao korektiv i forum za artikulaciju građanskih inicijativa, u najvećem broju slučajeva pretvaraju u instrument političke propagande i glavno sredstvo spinova. Kada se medijski prostor kontroliše i pretvara

u instrument političke propagande, onemogućava se funkcija javnog nadzora nad radom vlasti, što produbljuje institucionalnu propustljivost i smanjuje sposobnost sistema da reaguje na društvene krize.

TRAGEDIJA KAO LAKMUS-PAPIR

Pad nadstrešnice u Novom Sadu nije bio tek tehnička havarija, već ogledalo institucionalnog kvaliteta i političke prirode režima. Način na koji su vlasti reagovala – selektivnim ostavkama i retoričkom stigmatizacijom protesta, potvrđuje tezu da hibridni režimi odgovornost tretiraju ne kao suštinski mehanizam demokratije, već kao formalnu predstavu. Proceduralna magla i strategija delegitimizacije protesta usmjerile su fokus sa pitanja javne bezbjednosti i nadzora nad infrastrukturnim projektima na imaginarne spoljne prijetnje, čime se odgovornost razvodnila. Bunt se oblikuje kroz studentske plenuma, blokade i simboličke akcije širom zemlje. Upravo ta dinamika pokazuje da tragedija u Novom Sadu nije zatvoreno poglavlje, već proces koji i dalje testira kapacitete institucija i izdržljivost građanske mobilizacije.

U srpskom političkom sistemu, disfunkcionalnost političkog poretka reflektuje se kroz djelovanje partija na vlasti i manjak institucionalnog povjerenja. Posebno zabrinjavajući trendovi vidljivi su u sve intenzivnijem pritisku na medije i slobodu izražavanja, te urušavanju podjele vlasti – procesima u kojima izvršna vlast gotovo u potpunosti dominira nad zakonodavnim procedurama. Osim toga, prisutna je i snažna personalizacija politike. Predsjednik države u više navrata direktno utiče na proces donošenja odluka, čime se potkopava ustavno-pravni poredak i sistem diobe vlasti. Time se potvrđuje obrazac u kojem političke institucije gube autonomiju i pretvaraju se u produžene mehanizme izvršne kontrole (Hadžić 2020, 43).

Nasuprot pravno-racionalnom obliku vladavine, sve više se uobličava vlast zasnovana na harizmatiskom vođi, odnosno naziru konture onoga što prof. Podunavac definiše kao „patrimonijalni režim” – poseban oblik režima u kojem se uspostavlja organizovana struktura moći, uokvirena partijskom lojalnošću i poštovanjem neformalnih pravila igre, koja oktroiše onaj koji je na vrhu piramide političkih odnosa, tj. patron ili gospodar (Podunavac 2022).

EROZIJA INSTITUCIONALNE PODJELE VLASTI

Srbija je reprezentativan primjer koncentracije političke moći u rukama izvršne vlasti, pri čemu formalna ustavna arhitektura, iako zamišljena tako da obezbijedi ravnotežu i međusobnu kontrolu grana vlasti (kroz *checks and balances*), ostaje u praksi obesmišljena. Ustavna konstrukcija bicefalne egzekutive, sa predsjednikom Republike i premijerom kao dvijema ključnim figurama izvr-

šne vlasti, u praksi se deformiše kroz preuzimanje predominantne uloge od strane predsjednika države, čija funkcija je ustavno definisana primarno kao ceremonijalna i reprezentativna. Zahvaljujući personalnoj harizmi i političkom autoritetu, prevazilaze se formalno zadati okviri i moć *de facto* centralizuje oko ličnosti predsjednika. Time se premijer u političkoj dinamici sve češće svodi na podređenu figuru, dok predsjednik aktivno djeluje izlazeći izvan svojih ustavnih nadležnosti i preuzimajući ingerencije koje pripadaju vladi. Ovakva situacija vodi ka održavanju krhkosti institucionalnog poretka i onemogućavanju njegove konsolidacije (Tepavac i Glušac 2019, 91).

Ovo je u čvrstoj vezi sa jednom od inherentnih vrijednosti demokratije – vladavinom prava, koja predstavlja osnovni stub svake demokratske političke zajednice i pretpostavlja postojanje institucionalnog sistema u kojem nijedna grana vlasti ne može samovoljno prekoračiti granice svojih nadležnosti. Njena suština se upravo ogleda u hijerarhiji pravnih normi i funkcionalnoj autonomiji tijela koja ih primjenjuju. Tako, svrha podjele vlasti nije njihova izolacija, već međusobna kontrola i ograničavanje kao garant zakonitosti i ustavnosti.

U istinski demokratskom sistemu, postojanje međuzavisnosti sprečava koncentraciju moći u jednom centru i garantuje uspostavljanje institucionalne odgovornosti. Za razliku od toga, na primjeru Srbije vidimo kako dolazi do simbioze političke i državne moći, gdje jedna grana vlasti preuzima prerogative druge, direktno urušavajući ustavnu arhitekturu. Sistematsko širenje moći predsjednika izvan njegovih ustavnih nadležnosti vodi ka uspostavljanju centralizovane vertikalne vlasti i direktno dovodi u pitanje istinsku mogućnost funkcionisanja vladavine prava. Kada vođa, bilo kroz harizmu ili partijski monopol, postane izvor „pravde”, tada institucije prestaju biti čuvari prava i postaju produžena ruka političke volje (Mišić 2022, 540–542).

Urušavanjem vladavine prava narušava se temeljni trojni odnos koji čini jezgro savremene demokratske države, izražen kroz sintezu liberalne demokratije, konstitucionalizma i vladavine prava. Kada jedan od tih stubova oslabi, dolazi do disbalansa političkog poretka, u kojem institucije gube svoju funkcionalnu autonomiju, a prostor odlučivanja se personalizuje. Zato je očuvanje političke institucionalizacije od presudne važnosti kako bi se zadržala sposobnost institucija da vrše funkcije koje im pripadaju po ustavnom okviru, nezavisno od volje pojedinca ili vladajuće elite (Stanovčić 2010, 118).

S tim u vezi, Srbija se, za razliku od dvije preostale analizirane države, može definisati kao režim sa izraženim autokratskim tendencijama, koje se ogledaju kroz snažnu koncentraciju političke moći, jačanje partitokratskih obrazaca i intenzivniju kontrolu nad medijskim prostorom. Nasuprot tome, Crna Gora i Sjeverna Makedonija zadržavaju obilježja hibridnih režima, u kojima formalne demokratske procedure postoje, ali su istovremeno prisutne ozbiljne slabosti u oblasti političke odgovornosti, autonomije institucija i vladavine prava. Sve tri države ostaju obilježene nedovršenom tranzicijom i ograničenom demokratskom konsolidacijom.

SJEVERNA MAKEDONIJA: TRAGEDIJA I UZROCI

U ranim jutarnjim satima 16. marta 2025. godine, požar u noćnom klubu Pulse u Kočanima prerastao je u jednu od najsmrtonosnijih tragedija u savremenoj istoriji Sjeverne Makedonije. Noć, koja je trebalo da bude ispunjena muzikom i slavljem, pretvorila se u katastrofu koja je ogolila duboke strukturne slabosti sistema javne bezbjednosti. Požar je izbio nakon što su scenska pirotehnička sredstva, korišćena za svjetlosne efekte, zapalila lako zapaljive materijale na plafonskim oblogama, što je u svega nekoliko minuta dovelo do brzog širenja dima i plamena unutar prenatrpanog i neregistrovanog objekta.

Klub je, prema kasnijim nalazima istrage, poslovao bez važeće dozvole, bez instaliranog sistema za automatsko gašenje požara i bez osnovnih sredstava za protivpožarnu zaštitu. Posebno alarmantna činjenica bila je da objekat nije raspolagao funkcionalnim nužnim izlazima – jedini izlaz bio je u potpunosti neprohodan, dok je drugi bio zaključan spolja. Kapacitet prostora višestruko je premašivao zakonom propisane standarde, a sama građevina prvobitno je bila namijenjena industrijskoj, a ne ugostiteljskoj namjeni, što ukazuje na ozbiljno kršenje urbanističkih i sigurnosnih propisa.

Tragedija u Kočanima dogodila se neposredno nakon značajne izborne promjene vlasti u Sjevernoj Makedoniji, što je u velikoj mjeri oblikovalo političku dinamiku institucionalnog odgovora. Nova vlast nastojala je da dio odgovornosti usmjeri prema prethodnim strukturama upravljanja i dugotrajnim obrascima korupcije, predstavljajući tragediju kao posljedicu višegodišnjeg institucionalnog zanemarivanja i neformalnih mreža uticaja (Gjorgjioska 2025).

Činjenica da je objekat *Pulse* godinama nesmetano radio, uprkos očiglednim bezbjednosnim rizicima i nepostojanju adekvatnih dozvola, nedvosmisleno ukazuje na ozbiljne propuste u radu nadležnih organa i inspekcijskih službi. Ovakvo stanje nije rezultat pojedinačne nepažnje, već simptom dubljeg strukturnog problema – trajne sprege između državnih institucija i privatnih interesa. Jedan od prvih nalaza istrage potvrdio je da je klub poslovao nezakonito, uz nevažeću dozvolu koju je izdalo Ministarstvo ekonomije, dobijenu putem mita (Smith 2025).

Ova saznanja dodatno potvrđuju tezu o sistemskoj korupciji i zarobljenosti institucija političkim i ekonomskim interesima, u skladu sa ranije prikazanim nalazima Freedom House-a i Transparency International-a, koji simptomatično ukazuju na postojanje korupcije u državama koje su predmet našeg rada. Takav obrazac funkcionalne kompromitovanosti dovodi do erozije povjerenja građana u institucije, slabljenja institucionalne autonomije i reprodukcije sistema u kojem politička podobnost i lični interesi nadjačavaju javno dobro i pravni poredak.

GRAĐANSKA REAKCIJA

Nelegalno poslovanje kluba, prisustvo korupcije i umreženost pojedinih državnih organa sa privatnim interesima izazvali su građanski bunt koji se, kao i u

slučaju Crne Gore i Srbije, manifestovao kroz proteste koje su organizovale studentske i neformalne građanske inicijative. Ovi protesti predstavljaju primjer *grassroots* mobilizacije, u kojoj impulsi društvene akcije ne dolaze od političkih partija, već od građana koji izražavaju otpor prema institucionalnom zanemarivanju zakona. Protesti, naročito u prva tri vala, svjedočili su o transformaciji emocije žalosti u politički izraz i kolektivni zahtjev za promjenom (Bytyci 2025).

Epicentar protesta bio je u Skoplju, gdje su protestna okupljanja nosila snažan simbolički karakter. Jedan od slogana „Ko je sljedeći?“ (Кoj e следен?) postao je metafora za kolektivni osjećaj nesigurnosti i sistemsku propustljivost države (Gjorgjioska 2025). Protesti su trajali nekoliko mjeseci sa jasnim ciljem ukazivanja da tragedija nije posljedica „nesretnog slučaja“, već sistemskog zastoja kontrole, čiji su osnovni uzroci u korupciji, klijentelizmu i izostanku političke odgovornosti (Spasovska 2025).

INSTITUCIONALNI ODGOVOR I STRATEGIJE KONTROLE NARATIVA

Nakon tragedije u Kočanima, institucionalni odgovor brzo je poprimio tužilačko-sudski karakter i rezultirao širokom istragom koja je obuhvatila vlasničku strukturu kluba, lokalnu administraciju i centralne organe. Istraga je obuhvatila bivše ministre, gradonačelnike, ali i inspektore i mnoge druge. Paralelno sa tim, izvršna vlast i inspeksijske službe su sprovele vanredne kontrole širom zemlje, a desetine objekata privremeno su zatvoreni. Sve mjere su sprovedene sa ciljem urgentne sanacije rizika, ali i postavljanja individualne odgovornosti. Istraga je bila usmjerena na krivičnu odgovornost usljed zloupotrebe službenog položaja, nemara u obavljanju dužnosti i koruptivnih radnji prilikom izdavanja dozvola i previđanja bezbjednosnih nepravilnosti koje, kako je utvrđeno, datiraju još od 2012. godine (Gjorgjioska 2025).

Iako su građanski protesti u Sjevernoj Makedoniji u najvećoj mjeri imali miran karakter, s jasno artikulisanim ciljem – utvrđivanje odgovornosti i zahtjev za sistemsku promjenu pristupa institucionalnom upravljanju rizicima – to nije spriječilo provladine strukture da ih predstave kao prijetnju političkoj stabilnosti. U zvaničnom diskursu, protesti su označeni kao dio šireg uticaja i pokušaj destabilizacije države, nerijetko izvodeći analogije sa tzv. „obojenim revolucijama“. Na taj način se, kroz narativ o odbrani državnog poretka, građanski bunt simbolički premješta iz sfere legitimnog političkog izraza u sferu bezbjednosne prijetnje.

Ovaj obrazac odgovara širem modelu diskurzivne kontrole karakterističnom za hibridne režime Zapadnog Balkana, gdje vlast koristi retoriku stabilnosti kako bi neutralisala javnu kritiku i očuvala postojeće strukture moći (Innovative Media 2025). Takva retorika ima dvostruku funkciju: sa jedne strane,

predstavlja pokušaj političke delegitimizacije građanskih protesta sa namjerom da se predstave kao instrument opozicionih i/ili stranih interesa, dok se, sa druge strane, u autoritarnom maniru, takvim izjavama nastoji reafirmisati pozicija vlasti kao zaštitnika poretka i nacionalne stabilnosti.

Predstavljeni diskurs u tri pomenuta slučaja koji su vladajuće strukture odabrale temelji se na pokušaju diskreditacije političkih protivnika putem personalizovanih medijskih kampanja. Uznapredovane metode i izražena sofisticiranost današnjih nedemokratskih režima ogledaju se ne samo u nastojanjima za delegitimizaciju političkih aktera, već, zadirući dublje, u delegitimizaciji samih ideja koje oni zastupaju. Kako navodi En Eplbaum u svojoj studiji, cilj je oponente prikazati kao izvršioce zadataka zarad interesa stranog uticaja i predstaviti ih finansijski zavisnim od eksternih aktera (Applebaum 2024). U tom odnosu, izraziti stepen delegitimizacije u javnom diskursu bio je prisutan u sva tri slučaja, sa značajnim stepenom gradacije (Tabela 1). Kao što se može primijetiti, u Srbiji je javni diskurs bio i ostao ispunjen onim što autorka naziva taktikom „bujice laži (*fire hose of falsehood*)”, koja proizvodi ambijent u kojem istovremeno cirkuliše više međusobno isključivih i nepovezanih objašnjenja, narativa, informacija, gdje se građani suočavaju sa teškoćom razlučivanja istinitog od neistinitog, sa ciljem demobilizacije javnosti (ibid.).

Sličan komunikacijski obrazac bio je prisutan i u slučaju Crne Gore, gdje su razotkrivanje stvarnih uzroka tragedije, okolnosti koje su do nje dovele, kao i pitanja nedjelotvornosti nadležnih službi i zakašnjelih reakcija, bili praćeni nizom kontradiktornih navoda i netačnih informacija plasiranih iz političkih centara moći. Takva strategija proizvodnje informacione konfuzije dodatno je otežavala jasno utvrđivanje odgovornosti, istovremeno relativizujući institucionalne propuste i umanjujući pritisak javnosti za suštinskim reformama.

Sljedeća tabela prikazuje diskurzivnu i političko-komunikacijsku dimenziju odgovora vlasti. U sva tri slučaja građanski otpor nije tretiran isključivo kao legitiman zahtjev za odgovornošću, već je bio predmet različitih oblika relativizacije, spinovanja i delegitimizacije. Razlike se ogledaju u intenzitetu i formi takvog odgovora: dok je u Srbiji on imao najizraženije autoritarne i medijski centralizovane karakteristike, u Crnoj Gori se manifestovao kroz političko etiketiranje i relativizaciju zahtjeva, a u Sjevernoj Makedoniji kroz pokušaj preusmjeravanja odgovornosti prema prethodnim vlastima i narative o destabilizaciji.

Tabela 1: Razlike u odgovorima vlasti u tri analizirana slučaja

Dimenzija	Crna Gora	Srbija	Sjeverna Makedonija
Tip odgovora vlasti	Performativno-proceduralni odgovor	Autoritarno-kontrolisani odgovor	Krivično-inspekcijski
Fokus institucionalne reakcije	Najave reformi, izmjene zakonskih rješenja	Ostavke, selektivna procesuiranja, kontrolisano objavljivanje dokumentacije	Šira istraga, inspekcijske kontrole, ostavke
Odnos prema protestima	Intenzivna delegitimizacija protesta kao produžene ruke bivšeg režima	Intenzivna delegitimizacija protesta kao prijetnje državi	Umjerena delegitimizacija kroz narative o stranom uticaju
Odabir strategije narativa	Pokušaj relativizacije tragedije kroz najave reformi	Personalizovana odgovornost	Usmjeravanje krivice ka prethodnim strukturama vlasti

Tabela 1 pokazuje da tri slučaja dijele zajednički okvir institucionalne propustljivosti, ali se razlikuju u načinu njenog političkog upravljanja nakon tragedije. U Crnoj Gori prevladava obrazac performativne odgovornosti, gdje se reakcija vlasti iscrpljuje u najavama reformi i proceduralnim mjerama. U Srbiji je odgovor najviše obilježen autoritarnom kontrolom odgovornosti, kroz selektivna procesuiranja, medijsko spinovanje i delegitimizaciju protesta. Sjeverna Makedonija pokazuje aktivniji krivično-inspekcijski odgovor, ali je on politički posredovan nastojanjem da se odgovornost veže za prethodne strukture vlasti i naslijeđene koruptivne obrasce.

Za dodatno preciziranje razlika u diskurzivnim i institucionalnim odgovorima vlasti, korisno je primijeniti indikatore autoritarnog ponašanja koje razvijaju Levitsky i Ziblatt (2018). Za potrebe ove analize izdvajaju se dva indikatora: poricanje legitimnosti političkih protivnika i spremnost na ograničavanje građanskih sloboda, uključujući proteste, medije i kritičare vlasti. Ovi indikatori služe kao analitički okvir za procjenu intenziteta autoritarnih obrazaca u reakcijama vlasti nakon tragedija.

Tabela 2: Indikatori autoritarnog ponašanja identifikovani u odgovorima vlasti nakon tragedija

Dimenzija	Crna Gora	Srbija	Sjeverna Makedonija
Delegitimizacija građanskih aktera	Izraženo prisutno: Građanska inicijativa i protestni akteri predstavljani su kao politički instrumentalizovani, povezani sa partijskim, kriminalnim ili bivšim režimskim strukturama.	Izraženo prisutno: Protesti su predstavljani kao prijetnja državnom poretku, pokušaj destabilizacije i oblik „obojene revolucije“. Studenti su targetirani kao politički ili spolja instrumentalizovani.	Djelimično prisutno: Protesti su dominantno imali karakter zahtjeva za pravdom i odgovornošću, ali su u provladinim narativima povremeno predstavljani kao faktor destabilizacije ili dio šireg spoljnog/političkog uticaja. Intenzitet ovog obrasca je znatno slabiji nego u Srbiji i Crnoj Gori.
Spremnost na ograničavanje građanskih sloboda, uključujući proteste, medije i kritičare vlasti	Prisutno: Najjasniji primjer predstavlja najava/nacrt izmjena zakona kojim bi se ograničila javna okupljanja na pojedinim saobraćajnicama i graničnim prelazima. Iako se takve mjere formalno pravdaju bezbjednošću, u kontekstu protesta mogu djelovati kao pokušaj institucionalnog sužavanja prostora građanskog otpora. Dodatno, vlast se služila aparatom bezbjednosnog sektora s ciljem zastrašivanja učesnika, kroz metode nadzora.	Izraženo prisutno: Pored delegitimizacije protesta, prisutni su pritisci na demonstrante, kontrola javnog narativa kroz provladine medije, sumnje u upotrebu represivnih sredstava i šira strategija medijske kolonijalizacije. Ovaj indikator je najvidljiviji u srpskom slučaju.	Djelimično prisutno: U analiziranom slučaju vidljivija je diskurzivna delegitimizacija nego konkretno ograničavanje građanskih sloboda. Nema dovoljno osnova da se tvrdi da je odgovor vlasti sistematski bio usmjeren na pravno ili represivno sužavanje prostora protesta.

Primjena navedenih indikatora navodi na zaključak da se autoritarni obrasci najsnažnije manifestuju na primjeru Srbije, gdje je delegitimizacija protesta u kombinaciji sa rigidnom kontrolom medijskog prostora. U Crnoj Gori je bila evidentna manifestacija sličnih autoritarnih obrasaca na način da je postojala zloupotreba mehanizama vlasti koji su bili upereni protiv organizatora protesta, ali je izostao obrazac pokušaja kontrole medijskog prostora. U Sjevernoj Makedoniji autoritarni elementi su najograničeniji i većinom se javljaju kroz sporadično predstavljanje protesta kao potencijalnog izvora destabilizacije,

dok je institucionalni odgovor istovremeno imao vidljiviju istražnu i inspekcijску komponentu.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: SLABOST INSTITUCIJA I KRIZA UPRAVLJAČKE ODGOVORNOSTI

Analizirani slučajevi u Crnoj Gori, Srbiji i Sjevernoj Makedoniji ukazuju na duboku i strukturnu slabost državnih institucija Zapadnog Balkana. Tragedije koje su potresle ove zemlje razotkrile su obrasce nedjelotvornog upravljanja, ograničenog institucionalnog kapaciteta i hroničnog odsustva političke odgovornosti. Iako se nominalno oslanjaju na demokratske principe i vladavinu prava, ovi sistemi ostaju zarobljeni u spoju korupcije, klijentelizma i autoritarnih obrazaca koji potkopavaju njihovu stvarnu funkcionalnost. Međunarodni indeksi i analize potvrđuju da se navedene zemlje i dalje nalaze u sferi hibridnih režima, koji se i dalje ozbiljno suočavaju sa problemom uspostavljanja pune funkcionalnosti vladavine prava (World Justice Project 2024).²

Svi uočeni nedostaci povezuju se sa slabim i nedovoljno institucionalizovanim sistemom vladavine prava, koja predstavlja temeljni oslonac javnog upravljanja i zaštite građana. U situacijama obilježenim zloupotrebom položaja, klijentelističkim kanalima i koruptivnim praksama, institucije gube autonomiju i poprimaju obilježja onoga što se u literaturi označava kao ekstraktivne institucije – one koje služe interesima političkih elita, a ne društvenoj zajednici u cjelini. Posljedica je stvaranje sistema u kojem su javni resursi privatizovani kroz političku lojalnost, a formalne norme potisnute neformalnim dogovorima i interesnim mrežama (European Fund for the Balkans 2016).

Primjer požara u Kočanima najočitije potvrđuje ovu tvrdnju. Nelegalan rad kluba, povezanost sa državnim službenicima i sistemsko previđanje bezbjednosnih propisa predstavljaju konkretan izraz institucionalne propustljivosti i normalizovane korupcije. Slični obrasci vidljivi su i u Crnoj Gori i Srbiji, čime se potvrđuje da su neformalne prakse duboko urezane u same temelje političkog sistema Zapadnog Balkana, gdje su formalne norme često simboličkog karaktera (Muharemović 2023; Kmezić 2020).

Komparativna analiza pokazuje da tri slučaja nemaju potpuno iste institucionalne odgovore, već kombinaciju zajedničkih strukturnih obrazaca i režimski specifičnih reakcija. Zajednički imenitelj predstavlja institucionalna propustljivost, izražena kroz slabost vladavine prava, neformalne mreže moći, korupciju i ograničenu političku odgovornost. Ipak, način na koji se te slabosti manifestuju razlikuje se u zavisnosti od tipa režima.

2 Prema ovom izvještaju, sačinjenom 2024. godine, u odnosu na kriterijum odsustva korupcije, Crna Gora ima najbolji skor i kotira se na 62. mjestu, dok je Sjeverna Makedonija na 71, a Srbija na nezavidnom 93. mjestu.

Istovremeno, tragedije su pokazale i različiti stepen društvene mobilizacije na primjerima tri slučaja. Najveći stepen građanske mobilizacije, koji se ogleda ne samo u kvantitativnom odnosu već i u istrajnosti i potencijalu koji je izazvao studentski pokret, dogodio se u Srbiji. U Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji bunt je ubrzo prerastao u pojedinačna i povremena okupljanja koja su inicirale porodice žrtava tragedije, da bi otpor u potpunosti splasnuo. Za razliku od toga, primjer Srbije svjedoči o veoma snažnom građanskom jezgru i potencijalu za institucionalni izražaj nezadovoljstva, odnosno onim što Džin Šarp (Gene Sharp) naziva *političkim prkosom* sa ciljem osporavanja autoriteta vlasti i djelovanjem usmjerenim na preispitivanje legitimacijskih osnova na kojima vlast počiva, a sve sa ciljem društvene demokratizacije (Šarp 1999).

Sve navedeno potvrđuje da se tri analizirane države Zapadnog Balkana – Crna Gora, Srbija i Sjeverna Makedonija – mogu definisati onako kako to prof. Stojiljković (2013) opisuje, kao „selektivno slabe države”. Njih obilježavaju trajni pritisci na sudsku granu vlasti, sistemsko kršenje pravila, postojanje neformalnih mreža moći i duboka instrumentalizacija institucija, što rezultira hroničnim nepovjerenjem građana u državne strukture. U takvim okolnostima, korupcija i defektna demokratija predstavljaju dvije strane iste medalje – manifestacije istog strukturnog deficita u kojem institucije, umjesto da ograničavaju moć, postaju njen produženi instrument. Time se potvrđuje da je institucionalna propustljivost ne samo uzrok već i posljedica slabe vladavine prava, a samim tim i ključna prepreka demokratskoj konsolidaciji u regionu.

Tragedije analizirane u ovom poglavlju nijesu predstavljale samo bezbjednosne ili administrativne neuspjehe, već trenutke u kojima su ogoljeni stvarni kapaciteti političkih sistema Zapadnog Balkana. Upravo zato građanski otpor u ovim slučajevima prevazilazi karakter spontanog protesta i postaje pokušaj obnove političke odgovornosti, institucionalnog povjerenja i demokratskog legitimiteta. Ukoliko institucionalna odgovornost i dalje bude deklarativnog karaktera, bez stvarne spremnosti za dubinske reforme i uspostavljanje mehanizama političke odgovornosti, tragedije poput onih analiziranih u ovom poglavlju neće predstavljati izolovane slučajeve, već simptom trajne krize upravljanja, slabe vladavine prava i nedovršene demokratizacije država Zapadnog Balkana.

LITERATURA

- Applebaum, Anne. 2024. *Autocracy, Inc.: The Dictators Who Want to Run the World*. New York: Doubleday.
- Bieber, Florian, and Cengiz Günay. 2026. „The Stabilitocracy Trap. How the EU Enables Autocratization in its Neighborhood.” *European Politics and Society* 1–15. Doi: 10.1080/23745118.2026.2658578.

- Bieber, Florian. 2017. „Too Much Resilience? Getting Used to Crises.” In: *Resilience in the Western Balkans*, edited by Sabina Lange, Zoran Nechev and Florian Bieber. EU Institute for Security Studies 36.
- Burazer, Nikola, Marina Vulović and Jelena Vasiljević. 2025. „Resetting the EU’s Approach to Serbia: Lessons from the 2024–25 Protests.” *BiEPAG*. <https://www.biepag.eu/wp-content/uploads/2025/12/policy-briefresetting-the-eus-approach-to-serbiafinal-222.pdf>.
- Bytyci, Fatos. 2025. „North Macedonia Nightclub Fire: Crowds Call for Justice for 59 Killed.” *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/north-macedonia-nightclub-where-blaze-killed-59-lacked-safety-measures-says-2025-03-17/>.
- Bzganovic, Ivana. 2024. „Roof Collapse at Serbian Railway Station Kills at Least 14.” *Associated Press News*, November 1. <https://apnews.com/article/serbia-roof-collapse-6c3777f1cb420787aa701eec16f84b73>.
- CdM. 2025. „Povrijeđeno pravo na život žrtava cetinjske tragedije na Medovini, policija bez plana, tužilaštvo pasivno.” *CdM*. 18. avgust. <https://www.cdm.me/hronika/ombudsman-policija-propustila-da-sprijeci-tragediju-na-cetinju-tuzilastvo-bez-efikasnje-istrage/>.
- Čupić, Čedomir. 2010. *Politika i odgovornost*. Beograd: Čigoja.
- Della Porta, Donatella. 2013. *Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements*. Polity Press.
- Economist Intelligence Unit. 2025. „Democracy Index 2024: What’s Wrong with Representative Democracy.” <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/>.
- Freedom House. 2023. „Nations in Transit 2023.” *Freedom House*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-05/NIT_2023_Digital.pdf.
- Freedom House. 2024. „Freedom in the World 2024.” *Freedom House*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-02/FIW_2024_DigitalBooklet.pdf.
- Freedom House. 2024. „Nations in Transit 2024.” *Freedom House*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-04/NIT_2024_Digital_Booklet.pdf.
- Fukuyama, Francis. 2014. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Farrar, Straus and Giroux.
- Gjorgjioska, Adela Marija. 2025. „North Macedonia Political Briefing: Nightclub Fire Takes 60 Lives, Exposes Deep-Rooted Corruption.” *China-CEE Institute* 3 (1).
- Hadžić, Faruk. 2020. „Post-Yugoslav Spaces between Defective Democracies, Authoritarianism, and Kleptocracies.” *International Affairs and Global Strategy* 86: 38–51.
- Hantington, Samjuel. 2004. *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*. Podgorica: CID.
- Hellman, Joel S., Geraint Jones, and Daniel Kaufmann. 2000. „’Seize the State, Seize the Day’: State Capture, Corruption, and Influence in Transition.” Policy Research

- Working Paper 2444. *The World Bank*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/537461468766474836/pdf/multi-page.pdf>.
- Innovative Media. 2025. „When Grief Gets Political: Weaponizing Tragedy against Youth and Free Expression in North Macedonia and Serbia.” *Global Voices*, 16 July.
- Ivković, Aleksandar. 2025. „Did the Serbian Authorities Use Sound Weapons against Peaceful Protesters in Belgrade?” *European Western Balkans*, March 17. <https://europeanwesternbalkans.com/2025/03/17/did-the-serbian-authorities-use-sound-weapons-against-peaceful-protesters-in-belgrade/>.
- Jovanović, Natalija, i Nevena Bogdanović. 2025. „'Kupili smo, ali ne koristimo': Sve o zvučnom topu.” *Radio Slobodna Evropa*. 21. mart. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kupili-smo-ali-ne-koristimo-zvucni-top-srbija-lrad-450-xl/33355182.html>
- Kabinet predsjednika Vlade Crne Gore. 2025. „Odgovor predsjednika Vlade upućen predstavnicima studentske grupe 'Kamo šutra' na zahtjeve koje su uputili 23. januara 2025. godine.” 31. januar.
- Kapidžić, Damir. 2020. „The Rise of Illiberal Politics in Southeast Europe.” *Southeast European and Black Sea Studies* 20 (1): 1–17.
- Kmezić, Marko, and Florian Bieber, eds. 2017. *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*. BiEPAG, <https://www.biepag.eu/wp-content/uploads/2021/07/TheCrisisofdemocracy.pdf>
- Kmezić, Marko. 2020. „Rule of Law and Democracy in the Western Balkans: Addressing the Gap between Policies and Practice.” *Southeast European and Black Sea Studies* 20 (1): 183–198.
- Krastev, Ivan. 2011. „Paradoksi novog autoritarizma.” *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku* 2(7): 3–8.
- Levitsky, Steven, and Daniel Ziblatt. 2018. *How Democracies Die*. New York: Penguin.
- MANS. 2026. „Editorial Coordination for Cross-Border Investigations: A Practical Workflow and Toolkit for Collaborative Newsrooms.” MANS. https://www.mans.co.me/en/wp-content/uploads/2021/06/eng-state-captu_53661842.pdf
- Mišić, Marica. 2022. „Između demokratije i diktature – hibridni režim i vladavina prava.” *Glasnik advokatske komore Vojvodine* 94 (2): 530–550.
- Muharemović, Mahir. 2023. „O uzrocima nedostatka vladavine prava na Zapadnom Balkanu.” *DHS – Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli* 24: 471–488.
- Muk, Milena, and Marko Sošić. 2024. „Nations in Transit 2024: Montenegro.” *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/country/montenegro/nations-transit/2024>.
- Nord, Marina, David Altman, Fabio Angiolillo, Tiago Fernandes, Ana Good God, and Staffan I. Lindberg. 2025. „Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped?” University of Gothenburg: V-Dem Institute. https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr__2025_lowres.pdf.

- Nord, Marina, David Altman, Tiago Fernandes, Ana Good God, and Staffan I. Lindberg. 2026. „Democracy Report 2026: Unraveling the Democratic Era?” University of Gothenburg: V-Dem Institute. https://www.v-dem.net/documents/75/V-Dem_Institute_Democracy_Report_2026_lowres.pdf.
- Pavićević, Đorđe. 2017. „Serbia: Hijacked and Appropriated State.” In *Captured States in the Balkans*. Heinrich-Böll-Stiftung, *Perspectives: Political Analyses and Commentary* 3: 31–35.
- Pobjeda. 2025. „Demokrate reagovale na saopštenje grupe studenata 'Kamo Šutra?': Borbu protiv kriminala nećete zaustaviti.” *Pobjeda*, 6. januar. <https://www.pobjeda.me/clanak/demokrate-reagovale-na-saopstenje-grupe-studenata-kamo-sutra-borbu-protiv-kriminala-necete-zaustaviti>.
- Podunavac, Milan. 2022. *Režimi straha*. Podgorica: Humanističke studije, UDG.
- Puhovski, Žarko. 2017. „Kidnapped State or State Sponsored Kidnapping.” In: *Captured States in the Balkans*. Heinrich-Böll-Stiftung, *Perspectives: Political Analyses and Commentary* 3: 7–10.
- Radio Televizija Crne Gore. 2025. „Zaključci i preporuke Vijeća za nacionalnu bezbjednost.” *Radio Televizija Crne Gore*. <https://rtcg.me/vijesti/politika/649457/zakljuc-ci-i-preporuke-vijeca-za-nacionalnu-bezbjednost.html>.
- Dahl, Robert. 1989. *Democracy and its Critics*. New Haven/London: Yale University Press.
- Šarp, Džin. 1999. *Od diktature do demokratije*. Novi Sad: Građanske inicijative.
- Skupština Crne Gore. 2025. „Nacrt izmjena i dopuna Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama.” <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/581/3744-21535-24-1-25-1.pdf>.
- Smith, Helena. 2025. „Mourners protest against corruption in North Macedonia after Nightclub Fire.” *The Guardian*, 17 March. <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/17/mourners-protest-against-corruption-in-north-macedonia-after-nightclub-fire>.
- Spasovska, Elena. 2025. “Nightclub Fire Tragedy Showed North Macedonia’s Systemic Failings are Deadly.” *Balkan Insight*, March 20. <https://balkaninsight.com/2025/03/20/nightclub-fire-tragedy-showed-north-macedonias-systemic-failings-are-deadly/>.
- Stanovčić, Vojislav. 2010. „Demokratija, konstitucionalizam i vladavina prava.” U *Država i demokratija*, uredio Milan Podunavac. Beograd: Službeni glasnik, Fakultet političkih nauka.
- Stojiljković, Zoran. 2013. „Politička korupcija i slaba država.” *Filozofija i društvo* 24 (1): 135–159.
- Tepavac, Tara, i Luka Glušac. 2019. „Narušavanje podele i ravnoteže vlasti: dominacija egzekutive u Srbiji.” U *Otete institucije u Srbiji: teorija i praksa*, uredili Marija Velinov, Gazela Pudar Draško, Srđan Prodanović. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu.

The European Fund for the Balkans. 2016. „Extractive Institutions in the Western Balkans.” Paper Series. <https://www.balkanfund.org/uploads/publications/extractive-institutions-in-the-w-7baea473.pdf>.

Transparency International EU. 2025. „2025 Rule of Law Brief: Serbia.” *Transparency International*.

Transparency International. 2024. „Corruption Perceptions Index.” *Transparency International*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2024>.

Vijesti. 2025. „Kamo Šutra? uputila Spajiću pet zahtjeva čije ispunjavanje traže.” *Vijesti*. 24. januar. <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/742228/kamo-sutra-uputila-spajicu-pet-zahjevacije-ispunjavanje-traze>.

Weber, Max. 1946. *Politics as a Vocation*. Oxford University Press.

World Justice Project. 2024. „Rule of Law Index 2024.” <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/downloads/WJPIIndex2024.pdf>.

Filip Denda

Danica Radifković

INSTITUTIONAL PERMEABILITY AND INSTITUTIONAL RESPONSES TO CIVIC RESISTANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE MEASURES AND REFORMS AFTER TRAGEDIES IN MONTENEGRO, SERBIA, AND NORTH MACEDONIA

ABSTRACT

In states with limited institutional capacities in the Western Balkans, such as Montenegro, North Macedonia, and Serbia, a series of different tragedies has exposed serious shortcomings in the functioning of institutions, revealing their systemic weaknesses and vulnerabilities. Drawing on the concept of institutional vulnerability, this chapter examines the causal relationships between institutional weaknesses and the tragedies that occurred in the countries under analysis, with particular emphasis on the fact that delayed or inadequate institutional responses further triggered waves of civic resistance and protest. Using a comparative case-study approach, this chapter analyses institutional patterns across three different contexts, identifying common causes of institutional incapacity: political pressures, the dominance of informal

networks of power, and the absence of sustained and substantive reforms that would make institutions more functional and resilient in times of crisis. This chapter seeks to provide insights into the causes of civic discontent while offering a theoretical interpretation of why formal institutions, rather than mitigating crises, have further deepened citizens' distrust and contributed to their organised resistance. In this way, alongside its theoretical contribution to the study of institutional resilience, the research provides an empirically grounded analysis of the role of civic resistance in initiating necessary institutional reforms.

KEYWORDS: institutional permeability, civic resistance, political accountability, rule of law, Western Balkans